

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СФЕРИ

CURRENT PROBLEMS OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN THE PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL SPHERE

У статті розглядаються актуальні проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців психолого-педагогічної сфери. Зокрема, звертається увага на підвищені вимоги до психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців, що зумовлено як реформуванням вищої освіти в Україні, так і вимогами сьогодення – змінами соціально-економічних та політичних умов життя. Підкреслюється важливість формування у майбутніх фахівців усвідомлення необхідності довготривалої професійної діяльності. Зазначено, що професійна психолого-педагогічна діяльність реалізується в трьох площинах, як: освітня, особистісна та соціальна. Найбільше наукових питань виникає при об'єднанні цих площин одна з одною. З'ясовано, що під професійною придатністю слід розглядати систему конкретних якостей, що необхідні для здійснення конкретного виду професійної діяльності. Розглянуто актуальну проблему професійної підготовки майбутніх фахівців психолого-педагогічної сфери – оцінювання рівня загально-професійних компетентностей і конкретно-професійних: рівень професійної зацікавленості; отримання задоволення від психолого-педагогічної діяльності та її результату; високий рівень професійної мотивації та самомотивації; рефлексивність в оцінці власних можливостей; професійна надійність; сформованість психолого-педагогічного самовизначення особистості. Виокремлено рівні психолого-педагогічної придатності: базовий, достатній і високий. Визначено актуальну проблему дослідження - підготовка майбутніх фахівців психолого-педагогічної сфери з акцентом саме на довготривалості професійної діяльності. У дослідженні підкреслюється важливість довготривалої та практичної діяльності майбутнього фахівця та її співвідношення з особистісно-професійним компонентом.

Перераховані у статті питання не вичерпують всіх проблемних моментів, які виникають у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців психолого-педагогічної сфери в Україні у наш час. У даній статті зроблена спроба виділити лише головні проблеми якісної професійної підготовки майбутніх фахівців психолого-педагогічної сфери.

Ключові слова: професійна підготовка, психолого-педагогічна сфера, довготривала

професійна діяльність, професійна придатність, психолого-педагогічна придатність.

The article considers the current problems of professional training of future specialists in the psychological and pedagogical sphere. In particular, attention is drawn to the increased requirements for the psychological and pedagogical training of future specialists, which is due to both the reform of higher education in Ukraine and the requirements of the present - changes in socio-economic and political living conditions. The importance of forming in future specialists an awareness of the need for long-term professional activity is emphasized. It is noted that professional psychological and pedagogical activity is implemented in three planes, such as: educational, personal and social. The greatest number of scientific questions arises when combining these planes with each other. It has been established that professional aptitude should be regarded as a system of specific qualities necessary for carrying out a particular type of professional activity. The study addresses the pressing issue of professional training of future specialists in the psycho-pedagogical field—namely, the assessment of the level of general professional competencies and specific professional ones: the level of professional interest; deriving satisfaction from psycho-pedagogical activity and its results; a high level of professional motivation and self-motivation; reflectivity in assessing one's own capabilities; professional reliability; and the formation of the psycho-pedagogical self-determination of the individual. Levels of psycho-pedagogical aptitude are distinguished: basic, sufficient, and high. The study identifies a relevant problem—the training of future specialists in the psycho-pedagogical sphere with an emphasis on long-term professional activity. The research highlights the importance of long-term and practical activity of the future specialist and its relation to the personal-professional component. The issues listed in the article do not exhaust all the problematic issues that arise in the process of professional training of future specialists in the psychological and pedagogical sphere in Ukraine today. This article attempts to highlight only the main problems of high-quality professional training of future specialists in the psychological and pedagogical sphere.

Key words: professional training, psychological and pedagogical sphere, long-term professional activity, professional suitability, psychological and pedagogical suitability.

УДК 37. 211.24

DOI <https://doi.org/10.32782/ip/87.42>

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Співак Я.О.,

докт. пед. наук, професор,
професор кафедри практичної психології
Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

Співак Л.А.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри практичної психології
Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

Кузін О.В.,

аспірант кафедри педагогіки вищої школи
Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

Постановка проблеми у загальному вигляді. Підготовка фахівців психолого-педагогічної сфери наразі набирає великої популярності в науковому колі. Якісна діяльність фахівців психолого-педагогічної сфери визнається суспільством як необхідність, особливо сьогодні, в умовах війни в Україні. Це потребує визнання психолого-педагогічної сфери як окремого елемента у підготовці майбутніх фахівців, що зумовить удосконалення відбору абітурієнтів.

Адже, діяльність фахівців психолого-педагогічної сфери має вирішувати питання у різних сферах людського життя.

Підготовка фахівців психолого-педагогічної сфери передбачає усвідомленість важливості професійної діяльності протягом тривалого часу, тому що основною характеристикою діяльності майбутнього фахівця в досліджуваній сфері є здатність до довготривалої діяльності, як теоретичного, так і практичного спрямування.

Сучасні заклади вищої освіти України зосереджують власну діяльність на реалізації вищезначеної характеристики психолого-педагогічної діяльності у різних її аспектах, як от: реалізація суспільного замовлення, реорганізація освітнього процесу, удосконалення навчальних планів і програм.

Саме тому пошук ефективних шляхів удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців психолого-педагогічної сфери набирає все більших обертів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові доробки вчених І. Войцих [4, с. 10], В. Волошина [5, с. 21], В. Панок [12, с. 123] подають інформацію про особливості професійної підготовки майбутніх психологів. Науковці презентують характеристику процесу розвитку особистості психолога шляхом розкриття його професійної готовності, що передбачає довготривале використання різноманітних методик і технологій. Дослідження І. Булах [3, с. 16], В. Волошиної [5, с. 11], О. Матвієнко, О. Затворнюк [13, с. 218] розкривають особливості підготовки означеної категорії майбутніх фахівців саме у закладах вищої освіти.

Недалеко відійшла від психології й педагогіка. Розкриття основних аспектів професійної підготовки майбутніх педагогів подано у наукових доробках Н. Авшенюк [1, с. 38], Р. Горбатюк [7, с. 130], Н. Дем'яненко [9, с. 159], В. Садової [14, с. 212], Л. Хомич [15, с. 99] та ін. Особливості підготовки майбутніх педагогів у закладах вищої освіти подано у працях таких науковців, як: С. Гура [8, с. 12], О. Коваленко, О. Мельниченко [11, с. 88], О. Щербак [16, с. 52], С. Ящук [17, с. 30].

Виокремимо, майбутні фахівці психолого-педагогічної сфери ще в ході власного навчання повинні усвідомити те, що метою їх діяльності має стати допомога іншій людині, яка має бути здійснена у межах професійних можливостей.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим, більшість науковців сходяться на думці, що ще недостатньо

розроблено цілісних механізмів адаптації освітніх програм до постійних соціально-економічних і політичних змін. Залишаються відкритими питання методик і технологій, які реально забезпечують стійку професійну мотивацію та запобігають швидкому вигоранню. Не визначено уніфікованого переліку ключових компетенцій, які є найбільш актуальними для сучасного фахівця у сфері психолого-педагогічної діяльності. А також не вирішено проблему ефективного поєднання академічних знань і практичного досвіду у процесі професійної підготовки.

Мета статті – розкрити актуальні проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців психолого-педагогічної сфери.

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що всі проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців психолого-педагогічної сфери виникають у трьох площинах. Розглянемо їх більш детально (див. рис. 1).

Ми виокремлюємо два основні елементи у системі професійної підготовки майбутніх фахівців психолого-педагогічної сфери: психологічний і педагогічний. Наступний елемент – це взаємозв'язок попередніх двох елементів. Означені елементи працюють у трьох площинах: освітня, особистісна та соціальна. Освітня площина враховує особливості професійної підготовки майбутнього фахівця у процесі здобуття ним вищої освіти. Особистісна площина відображає особистісну готовність майбутнього фахівця до обраної професійної діяльності. Соціальна – реалізується у здатності стати конкурентоспроможним на ринку праці.

Спробуємо розглянути актуальні проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців психолого-педагогічної сфери саме через призму означених площин. Однією з перших варто розглянути поєднання особистісної та соціальної площин, які у власному специфічному поєднанні створюють професійну придатність майбутніх фахівців психолого-педагогічної сфери.

Саме професійна придатність майбутніх фахівців психолого-педагогічної сфери є першою проблемою, на якій ми хочемо зосередити увагу. Так як, професійна придатність є яскравим прикладом поєднання особистісної (індивідуальні особливості, рівень інтелекту, нервова стійкість) та соціальної (вимоги, які висуваються конкретним суспільством до майбутніх фахівців психолого-педагогічної сфери, а особливо до якостей особистості, що здатні удосконалити її професійну діяльність відповідно висунутим вимогам) площин.

Виокремимо, що під професійною придатністю слід розглядати систему конкретних якостей, що необхідні для здійснення конкретного виду професійної діяльності. Зазначимо, що професійну

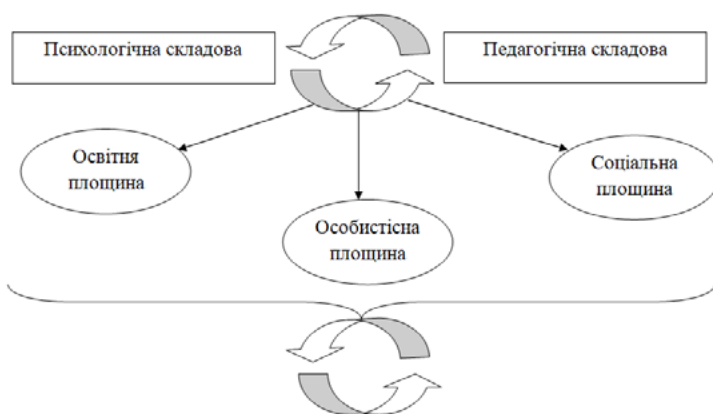

Рис. 1. Площина проблем професійної підготовки майбутніх фахівців психолого-педагогічної сфери

діяльність можемо умовно поділити на два типи: конкретно-професійна (потребує спеціального досвіду і компетентностей) та загально-професійна (передбачає наявність загально-професійних компетентностей).

Виникає ще одна актуальна проблема професійної підготовки майбутніх фахівців психолого-педагогічної сфери – оцінювання рівня загально-професійних компетентностей і конкретно-професійних (рівень професійної зацікавленості; отримання задоволення від психолого-педагогічної діяльності та її результату; високий рівень професійної мотивації та самомотивації; рефлексивність в оціненні власних можливостей; професійна надійність; сформованість психолого-педагогічного самовизначення особистості).

Виокремимо основні компоненти психолого-педагогічної придатності (див. рис. 2).

Базовими компонентами психолого-педагогічної придатності можемо виокремити такі, як: психолого-педагогічна обдарованість (розумові здібності, наявність професійно-необхідних якостей, сформованість конкретно-професійних компетентностей); психолого-педагогічна спрямованість (інтереси, мотиви, потреби й нахили); індивідуальні особливості (фізичний розвиток, психомоторика, особливості нервової системи); визначеність особистості (мотивація до самовдосконалення, становлення психолого-педагогічного образу по життю, професійна ідентифікація).

Наголосимо, що визначення психолого-педагогічної придатності уможливить розроблення ймовірного прогнозу про рівень успішності в освітньому процесі та у подальшій психолого-педагогічній діяльності. Адекватне оцінювання вищезазначених компонентів (див. рис. 2) психолого-педагогічної придатності має відбуватися на основі зіставлення та протиставлення професійних вимог до

майбутнього фахівця та отримання результатів психодіагностичних досліджень.

Варто виокремити й рівні психолого-педагогічної придатності, як: базовий (відповідає встановленим нормам), достатній (ефективність діяльності в стандартних і незмінних умовах) та високий (ефективність психолого-педагогічної діяльності на довготривалому терміні).

Проведення діагностики психолого-педагогічної придатності майбутніх фахівців потребує визначення та обґрунтування психолого-педагогічних умов організації означеного процесу. В свою чергу, це уможливить прогнозування схильності майбутніх фахівців до діяльності у психолого-педагогічній сфері, а відтак, надасть актуальну інформацію про стан професійного розвитку майбутнього фахівця.

Відповідно до цілей діагностики можна виокремлювати різноманітні психолого-педагогічні умови організації професійної підготовки, але у ході нашого дослідження спрогнозуємо деякі з них. Перша психолого-педагогічна умова має базуватися на діагностиці психолого-педагогічної придатності як системного явища, а відтак потребує розроблення певної моделі діагностування. На другому місці варто детально дослідити професійну підготовку у психолого-педагогічній сфері на елементи інноваційних технологій. Адже використання сучасних технологій у професійній підготовці майбутніх фахівців розширює можливості теоретичної підготовки, й створює поле креативності для втілення практичних ідей. Останнім, але не менш важливим, є створення психолого-педагогічного середовища розвитку як для майбутніх фахівців, так і для вже дипломованих спеціалістів. Тут за основу можна взяти обмін досвідом та спільне професійне вирішення проблем за необхідності.

Наступною актуальною проблемою є підготовка майбутніх фахівців психолого-педагогічної сфери

Рис. 2. Компоненти психолого-педагогічної придатності

з акцентом саме на довготривалу професійну діяльність. Досліджуючи професійну діяльність науковці презентують різні структурні класифікації у відповідності до виокремлених ними елементів. В. Панок [12, с. 138] подає наступні структурні компоненти психолого-педагогічної моделі підготовки: мотиваційний, професійно-практичний, особистісно-професійний. У дослідженні підкреслюється важливість довготривалої та практичної діяльності майбутнього фахівця та її співвідношення з особистісно-професійним компонентом.

Г. Гончаровська [6, с. 35] у власному науковому доробку акцентує увагу на важливості опанування практичними елементами у майбутній професійній діяльності шляхом «моделювальних навчально-професійних ситуацій», що є найнеобхіднішим елементом у професійній діяльності майбутнього фахівця психолого-педагогічної сфери.

У наукових доробках деяких вітчизняних науковців акцентується увага на проблемах особистісного елементу та їх вплив на професійний елемент. Наприклад, нереалізований і несамостверджений психолого-педагогічний працівник не знатний надавати якісні послуги, а відтак не може бути конкурентоспроможним на сучасному ринку праці. Реалізація особистісного й професійного елементів відображає шляхи та етапи становлення майбутнього фахівця психолого-педагогічної сфери.

Підкреслимо, що доцільно розглядати детально професійний розвиток особистості майбутнього фахівця в процесі професійного самовизначення. Варто піднімати питання важливості особистісного саморозвитку майбутніх фахівців психолого-педагогічної сфери у період здобуття ними фахової освіти та формування необхідних якостей (професійне мислення та комунікація, ставлення до обраної професії, інноваційність освітнього процесу, інтерактивні методики підготовки).

Приймаємо думку науковця Л. Бондаренко [2, с. 269], який наполягає на важливості формування професійних компетентностей під час навчання у закладі вищої освіти. Вважаємо за необхідне виокремити, що зазначені дослідником компетентності (психолого-педагогічна культура, професійна свідомість) варто розглядати не тільки в сфері психології, а й у психолого-педагогічній сфері. Означені компетентності мають реалізовуватися через призму особистого та професійного інтересу в обраній спеціальності та керуватися практичним досвідом майбутнього фахівця.

Поєднання площин і структурних компонентів одним з одним викликатиме безліч питань. Науковиця Т. Кобилянська [10, с. 202] наголошує на необхідності пошуку ефективної взаємодії компонентів для того, щоб не допустити реалізацію суперечностей між професійною автономією та особистісною спрямованістю; між гуманістичною складовою та маніпулятивним фактором; між

особистими якостями та загально соціальними; між отриманою освітою та самоосвітою.

Наступним питанням є виокремлення якостей майбутнього фахівця для організації довготривалої психолого-педагогічної діяльності. На основі проведеного нами дослідження, вважаємо за необхідне виокремити такі якості, як: сприйняття й усвідомлення вже існуючих і затверджених професійно-соціальних норм, етичне співвідношення психолого-педагогічних принципів з існуючими соціальними ролями, імплементація професійного знання у практичний досвід, усвідомлення себе у новій ролі – психолого-педагогічний фахівець.

Висновки. Проведений аналіз та узагальнення наукової психолого-педагогічної літератури засвідчує, що актуальні проблеми в професійній підготовці майбутніх фахівців психолого-педагогічної сфери виникають у трьох площинах: освітня, особистісна та соціальна. Особливо це стосується їхнього поєднання між собою. Чим більший між ними виникає взаємозв'язків, тим більше виникає питань для дослідження.

Опис різноманітних проблем у професійній підготовці майбутніх фахівців можна зустріти у наукових доробках як вітчизняних, так і закордонних учених, а саме проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців психолого-педагогічної сфери до довготривалої практичної діяльності не досліджується повноцінно.

Професійна підготовка майбутніх фахівців психолого-педагогічної сфери має спиратися на сучасну особистісно-орієнтовану парадигму вищої освіти. Побудований освітній процес на засадах особистісно-орієнтованого навчання, розрахований на підняття особистісних якостей майбутніх фахівців на новий рівень. Такий рівень особистісних якостей стане поштовхом для формування необхідної психолого-педагогічної компетентності та системи професійних навичок задля досягнення успіху в кар'єрі, самовизнання та самовстановлення власної особистості як професіонала, професійної комунікації, рефлексії.

Подальших наукових розвідок потребує розроблення теоретичних і практичних положень задля створення моделі підготовки до довготривалої практичної діяльності майбутнього фахівця психолого-педагогічної сфери.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Авшенюк Н. Європейський центр розвитку професійної освіти. *Професійно-технічна освіта*. 2005. № 1. С. 38–39.
2. Бондаренко Л. Ю. Актуальність професії «психолог» у воєнний час. Соціально-освітні домінанти професійної підготовки сучасного компетентного фахівця : зб. матеріалів II-ї Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, м. Біла Церква, 18 травня 2023 р. Біла Церква : БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України. 2023. С. 266–273.

3. Булах І. С., Волошина В. В., Лохвицька Л. В. Сучасні освітні психотехнології професійної підготовки майбутніх психологів. *Психологія та психосоціальні інтервенції*. 2019. № 2. С. 20–29.
4. Войцях І. Формування емоційної компетентності майбутніх психологів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельниц. нац. ун-т. Хмельницький : ХНУ. 2017. 20 с.
5. Волошина В. В. Психологічні технології підготовки майбутнього психолога : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ. 2016. 44 с.
6. Гончаровська Г. Ф. Підготовка психологів до роботи з батьками дітей дошкільного віку, схильних до проявів агресивної поведінки. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 6(2). С. 32–37.
7. Горбатюк Р. Проектування психолого-педагогічної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*. Хмельницький : НАДПСУ, 2017. № 4. С. 123–134.
8. Гура С. О. Організаційно-педагогічні умови адаптації майбутніх інженерів-педагогів: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2014. 20 с.
9. Дем'яненко Н. М. Педагогічна парадигма вищої школи України: генеза й еволюція. *Філософія освіти*. 2006. № 2(4). С. 256–265.
10. Кобилянська Т. В. Формування готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. Умань. 2019. 459 с.
11. Коваленко О. Е., Брюханова Н. О., Мельниченко О. О. Теоретичні засади професійної педагогічної підготовки майбутніх інженерів-педагогів в контексті приєднання України до Болонського процесу: монографія. Харків : УІПА, 2007. 162 с. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету* 77 Вип. 4, 2023 ISSN 2307-4906
12. Панок В. Професійне становлення практичних психологів: досвід і перспективи. *Психологія і суспільство*. 2013. № 3. С. 135–141.
13. Матвієнко О. В., Затворнюк О. М. Професійна підготовка майбутніх психологів як психолого-педагогічна проблема. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 1. С. 215–220.
14. Садова В. В. Фундаменталізація змісту педагогічних дисциплін у підготовці майбутніх учителів початкової школи: теоретико-методологічні аспекти : монографія / наук. ред. проф. Л. О. Хомич; Кपी ДВНЗ «КНУ», МОН України. Кривий Ріг : Вид-во Р. А. Козлов, 2016. 392 с.
15. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів: монографія. Київ : Магістр-S, 2018. 200 с.
16. Щербак О. І. Проблеми професійно-педагогічної освіти в сучасних умовах. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти: збірник наукових праць Української інженерно-педагогічної академії*. Харків, 2017. Вип. 18–19. С. 50–56.
17. Ящук С. М. Теоретико-методичні засади професійної підготовки магістрів технологічної освіти у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04, 13.00.02. Умань, 2016. 42 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.09.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 31.10.2025
 Дата публікації: 20.11.2025